

14. YÜZYIL ESKİ ANADOLU SAHASINDA OĞUZ LEHÇESİYLE YAZILMIŞ ESERLER ÜZERİNE YAPILAN BAŞLICA BİLİMSEL YAYINLAR

*THE MAJOR SCIENTIFIC PUBLICATIONS ABOUT WRITTEN WORKS ON OGHUZ
DIALECT IN 14TH CENTURY ANCIENT ANATOLIAN REGION*

Arş. Gör. Meltem GÜL
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Abstract

XIII. century Menyol invasion caused an intensive immigration of Oghuz-Türkmen to Anatolia, hence Oghuz released from common characteristics of Middle-Asian Turkish and converted into a truly written language relying on its own dialect in terms of the characteristics of phoneme and morpheme since XIV. century. The period from the fall of Seljuh Empire to the time of Otoman became Empire is called Turkish of Feudalism period.

The national consciousness of language that peaked in the period of Karamanoğlu Mehmet Bey brought about the production of several written works in Turkish of Feudalism period. Many scientific publications were written on that written works. The main scientific publications about works written in Oghuz dialect in XIV. century at Ancient Anatolian region were analysed with this study.

Key Words: *Oğuz Dialect, 14th Century Ancient Anatolian Region, Scientific Works.*

Öz

XIII. yüzyıl Moğol akını Anadolu'ya yoğun bir Oğuz-Türkmen göçüne yol açtığı için, XIV. yüzyıldan itibaren, Oğuzca, ses ve şekil özellikleri bakımından Orta Asya Türkçesi ile ortak olan özelliklerinden arınmış ve tamamen kendi lehçesine dayalı bir yazı dili haline gelmiştir. Selçuklu devletinin yıkılışından, Osmanlı devletinin imparatorluk haline gelişine kadarki bu döneme Beylikler Dönemi Türkçesi denilmektedir.

Karamanoğlu Mehmet Bey ile zirveye ulaşan milli dil bilinci, Beylikler Dönemi Türkçesinde pek çok eser yazılmasına sebep olmuştur. Yazılan eserler üzerinde de birçok bilimsel yayın yapılmıştır. Bu çalışmayla XIV. Yüzyılda Eski Anadolu Sahasında Oğuz Lehçesiyle yazılan eserler üzerine yapılan başlıca bilimsel yayınlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Oğuz lehçesi, XIV. Yüzyıl Eski Anadolu sahası, Bilimsel yapıtlar*

Giriş

Bu dönemin eserleri basit içerikli, herkesin anlayabileceği, tasavvufi ve dini eserlerdi. Eserler daha çok mesnevi, manzum eser, hikâye şeklinde yazılıyordu.

Âşık Paşa

Garîb-Nâme

Mesnevi biçiminde ve aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılan bu eser, on bölümden oluşur. 12.000 beyittir. İçinde, dini ve tasavvufi öğütler bulunan eser 10 baba ayrılmış bir ahlak kitabıdır. Garibnâme'nin Farsça mensur bir mukaddime ile başlayan oldukça uzun bir giriş kısmı vardır.

Birinci babda birlikten bahsedilir. Birliğin önemi ve ikiliğin kötülükleri anlatılır. İkinci bab dünya ve ahiret, ruhlar alemi, nefis alemi, ten ve can, denizler ve karalar, hayır ve şer konuları hakkındadır. Üçüncü babda dünya hayatı, eşya, güzel huy, söz vb. konular üzerinde durulmaktadır. Dördüncü bab yaratılış hakkındadır. Beşinci babda alemin beş kat yapısı ile Allah'ın beş türlü ilminden bahsedilir. Altıncı babda Allah'ın dünyayı altı günde yaratışı, insanın Allah'a ulaşmasını engelleyen altı engelden bahsedilmektedir. Yedinci babda yedi kat gökler, yedi iklim, kandilin yedi parçası ve insan ömrünün buna benzetilmesinden bahsedilmiştir. Sekizinci babda dünyadaki sekiz türlü iş, sekiz cennet ve özellikleri, sekiz türlü keramet, âşıklığın sekiz alâmetinden bahsedilir. Dokuzuncu babda halkın dokuz türlü niteliği, dokuz felek vb. konulardan bahsedilir. Onuncu babda aşere-i mübeşşere anılır.

Büyük ölçüde Mesnevi'nin etkisi altında kalınarak yazılmıştır. Sanat değeri bakımından ve estetik açıdan mükemmel olmamakla beraber dini, tasavvufi ve öğretici bir eser niteliği taşıması nedeniyle Anadolu'da gelişen Türk tasavvuf edebiyatının önde gelen eserlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Eserin yurt içinde ve yurt dışında çok sayıda nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar içinde 1456 yılında istinsah edilmiş olan Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki nüsha Türkiye'deki en eski nüsha olarak kabul edilmektedir.

Zeki Kaymaz, Âşık Paşa, Garibnâme

1989 yılında İnönü Üniversitesinde Garipnâme üzerine yapılan bir doktora tezidir. Metnin dil özellikleri incelenerek, Söz dizini ve metin verilmiştir.

Hasan Altınzincir, Ondördüncü Yüzyıl Şairlerinden Âşık Paşa'nın Garib-Nâme'si

Çukurova Üniversitesinde 1991 yılında doktora tezi olarak çalışılmıştır. Çalışma 1.-5. babların metni ve bunların incelenmesinden oluşmaktadır.

Mahmut Şarlı, Âşık Paşa Garibnâme

Garibnâme'nin 6., 7., ve 8. babları üzerine yapılmış bir çalışmadır. Bu babların transkribe metnini içermektedir. Kayseri Erciyes Üniversitesinde Yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

Remzi Baykaldı, Garibnâme

Garipnâmenin 1, 2, 3, 4 ve 5. babları üzerine yapılmış bir çalışmadır. Bu babların transkribe metni ile ayet ve hadislerin meallerini içermektedir. 1990 yılında Erciyes Üniversitesinde Yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

Kadir Güler, Garibnâme

Garipnâmenin 9. ve 10. babları üzerine yapılmış bir çalışmadır. Bu babların transkribe metni ile ayet ve hadislerin meallerini içermektedir. 1990 yılında Erciyes Üniversitesinde Yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

Mine Mengi, Garib-Nâme'de Alplik Geleneği İle İlgili Bilgiler

TTK-Belleten'in 1984 Temmuz-Ekim sayısında yer alan bir makaledir. Garib-nâme'deki Alplik geleneği Mine Mengi tarafından ele alınmıştır.

Kemal Yavuz, Garipnâme

Kemal Yavuz eseri Türkiye Türkçesine aktarmış ve tıpkıbasımıyla yayınlamıştır. Eser Türk Dil Kurumu yayınları arasında 2000 yılında çıkmıştır.

Fakr-nâme

160 beyitlik mesnevi türünde bir eserdir. Dini ve tasavvufi nitelikli olup öğretici bir özelliği vardır. Eserde alçakgönüllülük, dünyayı hiçe sayarak az şeyle yetinme gibi konular ele alınmakta ve fakr türlü renklerle bezenmiş bir kuş olarak tasvir edilmektedir.

Tanrı yeri göğü yarattıktan sonra bir kuş haline koyduğu fakra konacak bir yer bulmak üzere uçmasını emreder. Kuş sırasıyla arşı, kürsüyü, cenneti, yeri dolaşır; Adem'e, Nuh'a, İbrahim'e, Musa'ya, İsa'ya uğrar. Fakat hiç birinde duramayarak Ahmed'e gider ve onda karar kılar. Roma ve Manisa'da olmak üzere iki nüshası bilinen eser, E. Jemma ve Agah Sırrı Levend tarafından ayrı ayrı yayımlanmıştır.

E. Jemma, "II Fakrnâme Libro Della Poverta Di Âşık Paşa"

1954 yılında Jemma tarafından Aşık Paşa'nın Fakrnamesi üzerine yapılan bir çalışmadır.

Agah Sırrı Levend, Aşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Mesnevisi Fakrnâme ve Vaf-I Hâl

1953 yılında Belleten Dergisinde çıkan bir makaledir.

Vasf-I Hâl

Otuz bir beyitlik küçük bir mesnevidir. Müellif eserde şunları anlatmaktadır: "Dünyada üç hal vardır; geçmiş, gelecek ve bugünkü zaman. Geçen geçti, geleceği ise kimse bilemez. Ne varsa içinde yaşadığımız zamanda vardır. Akıllı olan kendi halini bilir, gözlü olan kendi yolunu görür. İnsan odur ki yaşadığı zamanı bilir geçmişe ve geleceğe bakmaz. Aşık odur ki canını aşka verir, ne durumda olursa olsun kendi haline şükreder, nerede bulunursa bulunsun vaktini hoş geçirir. Öyle ise sen de bu günkü haline bak, sana yoldaş olacak bu günkü halindir. Dünya bir andan ibarettir. Bu anı Tanrı'nın emirlerini yerine getirmek ve yasakladığı işlerden kaçınmakla geçir. Yaşadığın zamanın değerini bil Tanrı'ya şükret".¹ Eser Agah Sırrı Levend tarafından yayımlanmıştır.

¹ Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul 1995, s. 156.

Ağah Sırrı Levend: Aşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Mesnevisi Fakr-nâme ve Vasf- I Hâl

Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten'in 1953 yılında yayınlanan sayısında yer alan bir makaledir. Fakr-nâme, Vasf-ı Hâl, Hikâye ve Kimya Risalesi'nin Aşık Paşa'nın yazdığı küçük kitaplar arasında sayıldığını belirtmiştir. Aynı zamanda bunların Garibname dışında kalan risaleler olduğunu anlatmıştır. Vasf-ı Hal risalesi tek bir destanı içeren manzum bir risaledir.

Hikâye

54 beyitlik bir mesnevidir. Biri müslüman, biri hıristiyan, biri de yahudi olan üç kişinin başından geçenler anlatılmaktadır. Raif Yelkenciye ait bir Garibnâme nüshasının sonunda bulunan eser A.Sırrı Levend tarafından yayımlanmıştır.

A. S. Levend,Aşık Paşanın Bilinmeyen İki Mesnevisi Daha Hikâye ve Kimya Risalesi

Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten'in 1954 yılında yayınlanan sayısında yer alan bir makaledir. Fakr-nâme, Vasf-ı Hâl, Hikâye ve Kimya Risalesi'nin Aşık Paşa'nın yazdığı küçük kitaplar arasında sayıldığını belirtmiştir. Aynı zamanda bunların Garibname dışında kalan risaleler olduğu anlatılmıştır. Kimya risalesi tek bir destanı içeren manzum bir risaledir.

Kimyâ Risâlesi

Eserin Aşık Paşa ait olduğu şüphelidir. Eserin Çorum İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 2889) bir nüshası bulunmaktadır. A. S. Levend Hikâye ile birlikte Kimya Risalesi'ni de yayımlamıştır.

A. S. Levend,Aşık Paşanın Bilinmeyen İki Mesnevisi Daha Hikâye Ve Kimya Risalesi

TDAY- Belleten dergisinin 1954 yılı sayısında yer almaktadır. Aşık Paşa'nın hem Kimya Risalesini hem de Hikaye adlı eserini kapsamaktadır.

Risâle Fî Beyâni's-Semâ

Yalnızca Osmanlı Müellifleri'nde adı geçen bu eserin Aşık Paşa'ya aidiyeti şüpheli görünmektedir.

Şiirleri

Aşık Paşa'nın bunların dışında çeşitli mecmualarda aruz ve hece ölçüsüyle yazılmış 60 kadar şiiri vardır. Aşık Paşa'nın adı geçen eserlerinin dışında gerek Garibnâme içinde, gerekse nazire mecmualarında bazı manzumeleri de bulunmaktadır. Toplam 67 adet olan bu şiirlerin bir kısmı Sadettin Nüzhet Ergun, bir kısmı da Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayımlanmıştır. Gölpınarlı daha sonra bu manzumelerin tamamını topluca yayımlamıştır.

Sadettin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri

Aşık Paşa'nın hece ölçüsü ve aruz vezniyle yazılan şiirlerinin bir kısmını içermektedir. Aşık Paşa'nın Garib-name ve diğer eserlerinden başka olarak yazdığı gazellerdir.

Abdülbaki Gölpınarlı, Aşık Paşa'nın Şiirleri

Aşık Paşa'nın Garibname ve diğer eserlerinin dışında yazdığı şiirlerdir. 67 tane olan Aşık Paşa'nın şiirlerinin tamamını içermektedir.

Gülşehri

Felek-Nâme

Farsça manzum bir eserdir. Mesnevi türünde aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Konusu dini içerikli olup, insanın nereden gelip nereye gittiği hakkında bilgiler verir. Bazı araştırmacılar eserin telif tarihini 717 (1317) olarak gösterirlerse de, bu tarih Feleknâme'nin değil Mantıkuttayr'ın telif tarihidir. İslam felsefesindeki mebd ve mead konusunun ele alınıp işlendiği eserde, yaratılmışların en yücesi olan insanoğluna başlangıcın neresi olduğu ve dönüşün nereye olacağı öğretilmeye çalışılmıştır.

Tasavvufî bir yapıya sahip olmakla birlikte, didaktik ve ahlakî özellikler de taşıyan Feleknâme'yi meydana getirirken Gülşehrî, Kur'an'dan bir çok ayete telmihte bulunduğu gibi, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden de geniş ölçüde yararlanmıştı.

Sadettin Kocatürk, Gülşehrî ve Felek-nâme

Eser Felek-nâme ve onun Türkçe çevirisinden oluşmaktadır.

Kerâmât-I Ahî Evrân

Aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla yazılmış 167 beyitlik küçük bir mesnevidir. Eserde bir fütüvvet ehli olan Ahî Evranla, cömertliğiyle tanınan Hâtim-i Tâî karşılaştırılmıştır. Daha önce Feleknâme'de ele alınan bazı konuların genişletilerek bir kitap haline getirilmiş şekli olan mesnevinin 701'den sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Yahyâ b. Halîl'in Fütüvvetnâme'si içerisinde yer alan Mantıkuttayr'dan da bazı beyitler içermektedir.

Franz Taeschner, Ein Mesnevî Gülschehris auf Achi Evran

Kerâmât-ı Ahî Evrân adlı mesnevi ilk olarak Franz Taeschner tarafından yayınlanmıştır. Mesnevinin daha doğru nüshasını buluncaya kadar bu yayın önemli olarak kalmıştır.

Franz Taeschner, Gülschehrîs Mesnevi auf Achi Evran Den Heiligen Von Kirschehir Und Petron Der Türkischen Zünfte

Franz Taeschner'in 1930 yılında, Ein Mesnevî Gülschehris auf Achi Evran adlı eserini yayımlamasının ardından Raif Yelkenci mesnevinin daha doğru fakat eksik bir nüshasını bulunması üzerine, eserin Gülşehrî'ye ait olması şüpheyle karşılanmıştır. Bunun üzerine Taeschner eseri tekrar ele alarak, hem birinci yayında eksik bıraktığı kısımları tamamlayıp hem de Mantıkuttayr'daki beyitlerle karşılaştırarak Almanca tercümesiyle birlikte yeniden yayımlamıştır.

Kudûrî Tercümesi

Bu eser günümüze değin henüz bulunabilmiş değildir.

Arûz-I Gülşehî

Farsça olarak kaleme alınmış 16 varaklık küçük bir risaledir. Eserde çeşitli aruz kalıplarının düzen ve oluşumundan bahsedilmekte ve bunlarla ilgili örnekler yer almaktadır. Tek yazma nüshası bulunan 18 eseri ilim alemine ilk defa Kilisli Muallim Rifat tanıtmıştır.

Kilisli Muallim Rifat, Ferhengname-i Sadî Tercümesi

Tek yazma nüshası bulunan Arûz-ı Gülşehri adlı eseri bilim dünyasına Kilisli Muallim Rifat, Ferhengname-i Sadî Tercümesi adlı eserinde tanıtmıştır.

Mantıkuttayr

İran şairi Ferîdüddîn-i Attar'ın aynı adlı eseri esas alınarak meydana getirilmiş, vahdet-i vücûd inancını işleyen sembolik bir eserdir. Gülşehri'nin beytiyle belirttiği gibi 1317 yılında tamamlanan Mantıkuttayr, 4300 beyit kadar olup aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla mesnevi tarzında yazılmıştır.

Tevhid niteliği taşıyan bir girişten sonra "İbtidâ-yı Dâstân-ı Simurg" başlığı altında, simurgun özellikleri anlatılarak asıl konuya girilir. Bundan sonra Gülşehri "Der Hâtîme-i Kitâb-ı Mantıkuttayr" başlığı altında eserini yazdığı tarihi, adını, yazılış sebebinin söyleyerek kitabını sona erdirir. Türkçe ile Farsça'dan daha güzel bir eser yazılabileceğini ortaya koymak amacıyla yazmıştır. Bu bakımdan Gülşehri'nin eseri alelade bir tercüme olmayıp yeniden telif değeri taşıyan mükemmel bir çalışmadır. Onu Türkçe'ye kazandırırken Attar'ın eserini olduğu gibi çevirmeyip asıl konuya sadık kalmakla birlikte eseri, yine Attar'ın Esrarnâme'si, Mevlana'nın Mesnevi'si, Nizâmî'nin Heft Peyker'i, Kabusnâme, Kelile ve Dimne gibi başka kaynaklardan aldığı bazı hikaye ve fıkralarla genişletmiştir. Ayrıca devrinin sosyal ve ahlaki düşünceleriyle de zenginleştirerek Mantıkuttayr'ı orijinal bir eser haline getirmiştir.

Eserin kurgusu kuşların hüdhüde soruları ve hüdhüdün bunlara verdiği cevaplardan oluşmaktadır. Ancak bu soru ve cevaplar arasında konuyla ilgili olarak her biri ayrı bir eser niteliği taşıyan bir çok hikaye yerleştirilmiştir. Gülşehri bu hikayelerin çok az bir kısmını Attar'dan almıştır. Attar'ın eserinde irili ufaklı 180 hikaye yer almaktadır. Gülşehri'nin eserinde ise yaklaşık 30 hikaye bulunmaktadır, ancak bu hikayeler daha uzundur. Gülşehri bu hikayelerden sadece 7 tanesini Attar'dan almıştır. Bunlardan da 5 tanesini aynen, 2'sini ise değiştirerek çevirmiştir.

Müjgan Cumhur, Gülşehri ve Mantıku't-tayr'ı

Müjgan Cumhur Mantıkuttayr'ın beş nüshasını da göz önünde bulundurarak eser ve müellifi üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır.

Agâh Sırrı Levent, Gülşehri, Mantıku't-tayr

Raif Yelkenci nüshasını bir önsöz ekiyle tıpkıbasım halinde yayınlamıştır.

Hoca Mesud

Süheyl ü Nev-Bahâr

Süheyl ü Nevbahar Hoca Mesud ile yeğeni İzzeddin Ahmed tarafından 1350 yılında Farsça'dan tercüme yoluyla meydana getirilmiş yaklaşık 6000 beyit tutarında, Yemen padişahının oğlu Süheyl ile Çin fağfurunun kızı Nevbahar arasındaki aşkı konu alan ve bu eksen etrafında değişik maceralara yer veren romantik bir aşk hikayesidir. Klasik mesnevi tertibine uygun olarak feülün feülün feülün feül kalıbıyla yazılmıştır. Ayrıca eserde değişik kalıplarda yazılmış şiirler de vardır.

Eserin kime sunulduğuna dair her hangi bir kayda rastlanmamaktadır. Bununla birlikte Babinger'in Hoca Mesud'un Süheyl ü Nevbahar'ı Umur Bey'in teşviki ile kaleme aldığını söylemesi, herhalde onun zamanında birçok Arapça, Farsça eserin Türkçe'ye kazandırılması yolunda harcanan çabalara ve bu çevirileri yapanların, devlet büyüklerinin ilgi ve takdirini kazanmak için, yazdıklarını onlara sunmuş olmalarına bağlanabilir.

Eserini Türk dili ve edebiyatının Anadolu'da gelişmeye başladığı bir dönemde kaleme alan Hoca Mesud, tercümeyle kelime kelime değil daha güzel olsun diye bir takım ilaveler yaparak meydana getirdiğini, bu sebeple eserde görülen bazı aksaklıkların kendisinin “tertip” ve “terkip” bilmemesinden değil, dilin imkansızlığından kaynaklandığını söylemektedir. Bununla birlikte müellif, tercümeyle yaparken adeta onu yeniden yazıyormuşçasına dilin bütün imkanlarını kullanarak Türkçe'ye kazandırmıştır. Hikayede zaman zaman yerli deyimlerden ve atasözlerinden de yararlanılarak didaktik unsurlara yer verilerek çeviri, daha canlı ve akıcı bir duruma sokulmaya çalışılmış ve Süheyl ü Nevbahar'ın bu gün bile zevkle okunabilir başarılı bir çevirisi meydana getirilmiştir. Ancak, kitabın Farsça'dan çeviri olduğu çevirmenin kendi ifadesinden de anlaşılabilir bir şekilde, şimdiye kadar bu isimde Farsça bir esere rastlanmadığından, çevirmenin Farsça aslına ne ölçüde bağlı kaldığı belirlenmemektedir.

Süheyl ü Nevbahar yabancı unsurlarla fazla karışık olmayan, dil bakımından birçok arkaik unsur taşıyan, Eski Anadolu Türkçesi'nin bütün ses ve şekil özelliklerini ihtiva eden, söz varlığı bakımından zengin, o devirde yazılmış öteki aşk mesnevilerine göre daha sade Türkçe'yle kaleme alınmış mükemmel bir eserdir. Eserde Arapça ve Farsça kelimeler oldukça azdır. Bunlar da büyük ihtimalle o devrin konuşma dilinde kullanılanlardan öteye gitmemektedir. Bundan Hoca Mesud'un az da olsa yaşadığı çevrenin mahalli dil özelliklerini eserine yansıttığı anlaşılmaktadır.

Bu değerli mesnevinin bu güne kadar iki nüshası bulunabilmiştir. Bunlardan ilki Berlin Devlet Kütüphanesi'nde bulunan nüshadır. Bu nüshayı Mordtmann bulmuş ve yazmayı eser ve müellif hakkında bir önsöz ilavesiyle tıpkıbasım halinde yayımlamıştır. 378 sayfa tutarındaki müstensihî belli olmayan bu nüsha 20 Rebülevvel 19 Ocak 1427 tarihinde istinsah edilmiştir. Süheyl ü Nevbahar'ın ikinci nüshası ise 1926 yılında Çankırı'da bulunmuştur. 185 varak hacminde olan bu nüshanın son sayfaları kopuk olduğu için ne zaman ve kimin tarafından yazıldığı belli olmamakla birlikte, yazı özelliklerinden XVI. yüzyılın ilk yarısında yazılmış olduğu tahmin edilmektedir.²

j. H. Mordtmann, Suheil und Nevbehâr Romantisches Gedicht des Mes'ûd b. Ahmed.

Yazmayı eser ve müellif hakkında bir ön söz ilavesiyle tıpkıbasım halinde yayımlamıştır.

Tahsin Banguoğlu, Altosmanische Sprachstudien zu Süheyl ü Nevbahar

XIV. yüzyılda yazılmış mesneviler arasında dil tarihi açısından büyük değere sahip olan Süheyl ü Nevbahar'ı Tahsin Banguoğlu dil yönünden incelemiştir.

Cem Dilçin, Süheyl ü Nev-Bahar

Eser geniş bir inceleme, Berlin ve Dilçin nüshasına dayanan bir karşılaştırmalı metin yayını ve yaklaşık 3300 arkaik Türkçe sözcük ve deyim sözlüğünü içermektedir. Dilçin'in, Anadolu Türk edebiyatının bu eski, önemli ve birçok metinsel güçlüklerle dolu eseri üzerindeki başarısı tartışılmazdır.

²Mustafa Özkan, *age*, s. 166.

Semih Tezcan, Süheyl ü Nev-Bahâr Üzerine Notlar

XIV. yüzyıl Anadolu Türkçesinin en ilginç metinlerinden Mes'ûd bin Ahmed'in Süheyl ü Nevbahar mesnevisi üzerine açıklamaları içermektedir.

Ferheng-Nâme-i Sa'dî Tercümesi

1073 beyitlik bu eser de mesnevi türünde yazılmıştır. Farsların meşhur edibi Şeyh Sadi'nin Bostan adlı eserinin manzum çevirisidir. Ferhengnâme-i Sa'dî Tercümesi, Şeyh Sadi'nin Bostan adlı eserinin manzum olarak Türkçe'ye yapılan ilk çevirisidir. 1073 beyitten oluşan bu eser aruzun "feülün feülün feülün feül" kalıbıyla ve Süheyl ü Nevbahar'dan dört yıl sonra 755'te meydana getirilmiştir.

Ferhengnâme, Bostan'ın tamamının çevirisi olmayıp, seçilmiş bir kısım beyitlerin çevirisidir. 4044 beyit olan Bostan'ın aşağı yukarı dörtte birinden biraz fazladır. Eser kelime kelime yapılmış bir çeviriden çok genel manaya göre yapılmış bir çeviri görünümü arzemektedir. Bu bakımdan da tercüme edilen beyitlerde bazen belirli bir sıra takip edilmekle birlikte, çoğu zaman bu sıra takip edilmemiştir. Bostan adalet ve insaf, ihsan ve cömertlik, aşk ve sarhoşluk, huzur ve huşu, teslim ve rıza, kanaat, terbiye, şükür, tövbe, münacaat ve hatime olmak üzere on bölümden ibarettir. Tercümede bu bölümler kesin bir şekilde ayrılmadığı gibi, aslındaki sıraya da uyulmamıştır. Ancak eserin aslında mevcut olan hikayeler çeviride de aynı sıraya konmaya çalışılmıştır.

Ferhengnâme-i Sa'dî Tercümesi, dil bakımından XIV. yüzyıla ait sayılı eserlerden olması ve dilinin birçok arkaik özellik göstermesi sebebiyle dil tarihi açısından önemli bir eserdir. Şairin, tercüme yaparken fikir ve anlam bakımından eserin aslına sıkı sıkıya bağlı kalması ve aynı vezinle tercüme çalışması birçok beytin söz dizimi bakımından zayıf düşmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte dili canlı sade ve akıcıdır. Kelime seçimi bakımından genellikle devrinin yaşayan Türkçe'sini kullanmaya özen göstermiş olmakla beraber, vezin ve kafiye yönünden sıkıştığı zamanlarda Arapça ve Farsça kelimeler de kullanmıştır. Malzeme itibariyle dili Şeyyad Hamza, Aşık Paşa ve Gülşehri'nin dili doğrultusundadır.

Ferhengnâme'nin dört nüshası bilinmektedir. Bunlardan ilki Millet Kütüphanesindeki nüshadır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli olmayan bu nüsha yer yer harekelidir. Her sayfaya 13 satır yerleştirilmiş ve başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 87 sayfa tutarındaki yazma 1073 beyitten ibarettir.

İkinci nüsha Mordtmann'ın bahsettiği ve Kopenhag Kraliyet Kütüphanesi Türkçe yazmaları arasında bulunan nüshadır. Hakkında her hangi tanıtıcı bir bilgi mevcut değildir.

Eserin üçüncü nüshası ise Manisa'dadır. Kimin tarafından ve ne zaman yazıldığı belli değildir. Bozuk bir ta'lik hatla her sayfaya 17 satır halinde istinsah edilen yazmada başlıklar yazılmayarak yerleri boş bırakılmıştır. Yazı itibariyle XV. yüz yılın ilk yarılarında istinsah edildiği tahmin edilen eserde yer yer hareke de bulunmaktadır. Şerif Hulusi, Manisa nüshası ile Kilisli Rifat'ın bahsettiği matbu nüshayı karşılaştırarak iki nüshadaki birbirinden farklı olan beyitleri belirlemeye çalışmıştır.

Şerif Hulusî, Ferhengnâme-İ Sa'dî'nin Üçüncü Nüshası ve Veled Çelebi- Kilisli Rifat Neşriyle Mukayesesi

Şerif Hulusi Manisa nüshası ile Kilisli Rifat bahsettiği matbu nüshayı karşılaştırarak iki nüshadaki birbirinden farklı olan beyitleri belirlemeye çalışılmıştır.

Kilisli Rif'at- Veled Çelebi, Ferheng-name-i Sa'di Tercümesi.

Kilisli Muallim Rifat ile Veled Çelebi, Ferhengname-i Sa'di Çevirisi'ni Ali Emiri nüshasından kopya ederek, bazı düzeltmeler ve sözlük ekiyle eski harflerle yayınlamıştır.

Kadı Burhaneddin

Dîvân

Eldeki mevcut tek eseridir. Dil olarak Azeri Türkçesinin özelliklerini gösteren bu eserin yine bilinen tek nüshası vardır. Divanı 1500 gazel, 119 tuyug ve 20 rubaiden oluşmaktadır.

Ali Alparslan, Kadı Burhanettin Divanı'ndan Seçmeler Ankara

1977 yılında yayımlanan bu çalışma Kadı Burhanettin Divanı'ndan bazı bölümleri içermektedir.

Muharrem Ergin, Kadı Burhanettin Divanı

Kadı Burhaneddin'in Divanını yayınlamıştır.

Fredfield, Divan-ı Kadı Burhanettin Gazel ve Rübaiyyat'ından Birkısım ve Tuyuglar

Kadı Burhanettin'in Tuyuğlarıyla gazel ve rübaiyyatından bir kısmı içermektedir.

Şeyhoğlu

Marzubân-Nâme Tercümesi

İlk olarak Kuzey İran'daki eski Tataristan'ın yerli lehçesi ile 10. yüzyılda yazılmıştır. İranlı Sa'd al-Din al Varavini'nin eserinin bir tercümesidir. Binbir Gece Hikayeleri türünde kıssadan hisse özelliği taşıyan öğretici bir eserdir. Eserin aslı günümüze kadar ulaşmıştır. Farsçaya çevrilmiş nüshaları vardır. Süleyman Şah için çevrilmiştir.³

Bu çeviri eski Farsça nüshalardan birine dayanmaktadır. Hayvan hikayelerine dayanarak devlet idaresi ve ahlaki konuları içermektedir. Bu yönüyle Kelile ve Dimme'ye benzemektedir. Konusu Mazenderan bölgesinde yaşayan Marzuban bin Rüstem'a aittir. Berlin ve Varşova Üniversitesi İslam Eserleri Kütüphanesinde iki nüshası bulunmaktadır.

Zeynep Korkmaz Kabusname ve Marzubanname Çevirileri Kimindir.

1967 yılında TDAY-Belleten dergisinde yer alan bir makaledir. Marzubanname'nin Süleyman Şah için çevrildiği bilinmesine rağmen bu çevirileri kimin yaptığı uzun süre tespit edilemediği ve sonraları çevirinin Şeyhoğlu Mustafa'ya ait olduğunun anlaşıldığı belirtilmiştir.⁴

Zeynep Korkmaz, Sadru'd-din Şeyoğlu, Marzuban-name Tercümesi, İncelemesi-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım

Berlin nüshası üzerine yapılan en kapsamlı çalışmadır. Eser inceleme-metin ve faksimilesinden oluşmaktadır.

³ Zeynep Korkmaz, "Kabusname ve Marzubanname Çevirileri Kimindir?", **TDAY Belleten**, Ankara, 1967, s. 267-275.

⁴ **Age**, s. 267-275

Semih Tezcan, Tanıtımlar, Marzubanname Tercümesi Üzerine

Zeynep Korkmaz'ın yapmış olduğu Marzubanname Tercümesinin okuma hatalarının kimini gösteren bir makaledir.

Kâbus-Nâme Tercümesi

Zeynep Korkmaz Kabusname ve Marzubanname Çevirileri Kimindir.

TDAY-Belleten dergilerinin 1967 yılıki sayısında yer alan bir makaledir. Marzubanname'nin Süleyman Şah için çevrildiği bilinmesine rağmen bu çevirileri kimin yaptığı uzun süre tespit edilemediği ve sonraları çevirinin Şeyhoğlu Mustafa'ya ait olduğunun anlaşıldığı belirtilmiştir.

Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ

Mensur ve manzum karışık olarak yazılan eser, padişah, bey, vezir, alim ve kadırlara dini öğütler verir.

Hurşid ü Feraşâd

7903 beyitlik mesnevi türünde bir eserdir. Aruzun mefailün meflün feülün kalıbıyla yazılan eser, Hurşid ile Feraşad arasındaki aşkı anlatır. Şeyhoğlu'nun eserini yazarken Şehname'den etkilendiği düşünülmektedir.

Devletoğlu Yusuf

Vikâye Tercümesi

Türkçe ilk manzum fıkıh kitabı olan bu eser, yaygın kullanımına bağlı olarak birçok değişik ad ile anılmaktadır; Kitabü'l-Beyan, Tuhfe-i Murad, Vikaye Tercümesi, Kitab-ı Manzûme vb. Yaklaşık 7000 beyitlik mesnevi türünde bir eserdir ve aruzun fâilâtün, fâilâtün, fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Eser, Arapça bir manzum fıkıh kitabının yine manzum bir çevirisidir. Bununla beraber eser birebir çeviri olmayıp şairin başka eserlerinden yararlanılmış yarı telif bir özellik gösterir.⁵

Hiçbir sanat endişesi taşımadan dini bilgileri halka kolayca verebilmek ve özellikle kadırlara yardımcı olmak üzere, hatırda kalabilmesi için nazım yolunu tercih etmiştir. Vikâye Tercümesi nazım bakımından mükemmel değildir. Yer yer aynı beyit ve mısraların, çoğu zaman da kafiye kelimelerinin tekrarlanması gibi eksiklikler müellifin kafiye bulmada zorlandığını göstermektedir.

Bununla birlikte Türkçe'nin "kaba ve yetersiz" görülüp eserlerini Türkçe yazanların hor görüldüğü bir devirde, karşılaşılabilecek her türlü sıkıntıya ve güçlüğü göğüs gererek eserini Türkçe olarak kaleme alması, Devletoğlu'nun sağlam bir dil bilincine sahip olduğunu ve Türkçe'yi bir nazım dili olarak işlemede çok başarılı olduğunu göstermektedir. Eserin dili sade olup henüz terkipler ve yabancı kelimelerle ağırlaşmamıştır. Bazı dini terimlerin dışında manzume kolaylıkla anlaşılabilir bir sadeliktir. Müellifin süs ve sanattan uzak olan ifadesi canlı, açık ve kuvvetlidir.

XV. yüzyılın tamamen öğretici bir amaç ile yazılmış dini mesnevileri arasında yer alan Vikaye Tercümesi dil, edebiyat ve kültür tarihi açısından olduğu kadar, sanatın hayat için kullanıldığını göstermesi bakımından da önemlidir. Büyük boy 240 varaklık bir hacimden

⁵ Gürer Gülsevin-Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi**, Ankara 2004, s. 66.

oluşan bu değerli eserin gerek yurt içinde gerek yurt dışındaki pek çok kütüphanede çeşitli yazma nüshaları bulunmaktadır.⁶

Kemaloğlu İsmail

Ferahnâme

1387 yılında aruzun “mefâilün mefâilün feülün” kalıbıyla meydana getirilmiş 3030 beyitten oluşan bir mesnevidir. Eserde bazen aynı vezinle, bazen da değişik vezinle söylenmiş gazel tarzında manzumeler de yer almaktadır.

Ferahnâme'nin başlangıcında tevhid, naat ve dört halife ile ilgili manzumeler yer almakta, ardından “Nasihat-ı Pendnâme” başlığı altında sözle ilgili bir bölüm gelmektedir. Burada şair sözden, şiirden, özellikle vezin, kafiye gibi şiirin şekli ile ilgili konular üzerinde durmakta ve eserini nasıl meydana getirdiğini açıklamaktadır. 180 beyit kadar tutan bu giriş kısmından sonra ‘Agâz-ı Hikâyet-i Ferahnâme’ başlığıyla esas konuya girilmektedir.

On üç meclis halinde tertip edilen eserde ele alınan konu tamamen masalımsı bir nitelik taşır. Baştan sona efsanevi bir özellik taşıyan Ferahnâme'nin kurgusu kumkumaları elde etmek için çıkılan yolculuk esnasında karşılaşılan olağanüstü nesnelere ve olaylara dayanmaktadır. Ancak şair öğüt vermeyi ön planda tuttuğundan okuyucu bu mükemmellikler karşısında sık sık uyarılmakta ve bu olaylardan ibret almaya davet edilmektedir. Zaten müellif de eserin bu yönüyle bir ibretname olduğunu ifade etmektedir.

Ayrıca bu acayip ve harika olaylar arasına serpiştirilen dini öğütlerle eser İslami bir havaya büründürülmekte ve Allah'ın kudreti, İslamiyetin ululuğu methedilmektedir. Özellikle Süleyman peygamberin bunca kudrete sahip olmasına rağmen cihanın ona bile kalmadığı belirtilerek dünya hayatının faniliği vurgulanmaktadır.

Esrarlı hadiselerle yer verme bakımından Ferahnâme, farklı bir görünüm arz etmektedir. Eserin bu yönüyle eski Yunan edebiyatında altın postu aramaya giden “Argonotlar seferini hatırlattığı öne sürülmektedir.⁷

Kemaloğlu Ferahnâme'yi Arapça mensur bir eserden tercüme yoluyla meydana getirmiş, fakat ona bir takım ilaveler de yapmıştır. Nitekim kendisi de onu değişik eserlerden derleyerek meydana getirdiğini söylemektedir.

Eski edebiyatımızda Ferahname adında bazı eserlerin varlığını çeşitli kaynaklar haber vermektedir. Mesela Katib Çelebi Şeyhoğlu'nun bu isimle bir eser meydana getirdiğini kaydetmektedir.⁸

Fuat Köprülü Hatiboğlu'nun Ferahnâme'siyle ilgili olarak kaleme aldığı bir yazısında, elindeki Kemaloğlu İsmail'e ait eski bir Ferahname nüshasına dayanarak, Aşık Çelebi'nin zikrettiği beytin bu nüshada mevcut bulunduğunu, dolayısıyla Aşık Çelebi'nin gördüğü eserin Kemaloğlu İsmail'in Ferahnârne'si olduğunu, ancak Aşık Çelebi'nin bunu yanlışlıkla Şeyhoğlu'na isnat ettiğini haber vermektedir.⁹ Hatta ilk devirler hakkında şua tezkirelerine dayanan Gibb de bu yanlışlığı aynı şekilde tekrar etmiştir.

⁶ Mustafa Özkan, *age*, s. 233.

⁷ Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s. 127.

⁸ Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, MEB, İstanbul 1971.

⁹ Fuat Köprülü, “İbn Hatîb Ferahnâme”, *TM*, II, 1928, s. 492-493.

Trablusşam'da yazılmış olmasına rağmen Ferahname tamamen Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini taşımaktadır. Zaten eser daha çok Anadolu'da şöhret kazanmıştır. Türkçe kelimeler, atasözleri ve deyimler bakımından oldukça zengin olan eserin dili sade, üslubu akıcı ve canlıdır.

Ferahname'nin iki nüshası bilinmektedir. Bunlardan biri Afyon İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. 1461 yılında istinsah edilen eserin müstensihisi belli değildir. Baş tarafından iki yaprak eksiktir. Beyit sayısı kopuk sayfalar hariç 3032'dir. Öteki nüsha Konya'dadır. Harekeli bir nesihle istinsah edilen eserin istinsah tarihi ve müstensihisi belli değildir. Bu nüshada toplam 2788 beyit bulunmaktadır. Bu nüshanın pek çok sayfası eksiktir. Sayfa numaraları verilirken eksik sayfalar dikkate alınmadığından nüshanın gerçek beyit sayısı bilinmemektedir. Bunlardan başka Köprülü'nün kendi hususi kitaplığında mevcut olduğunu söylediği nüshanın ise nerede olduğu belli değildir.

Kemaloğlu Ferah-name, İnceleme- Metin-Tıpkıbasım.

Ferahname üzerinde Kenan Özbostancı Marmara Üniversitesi'nde bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.

Fahir İz- Günay Kut, "Ferahname", Büyük Türk Klasikleri.

Büyük Türk Klasikleri'nde Ferahname başlığı altında bilgi verilmektedir.¹⁰

Ahmedi

Divan

Sanat bakımından şairin kudretini gösteren en dikkate değer eseridir. 9000 beyti bulun bu divanda 74 kaside, 2 tercii bend, 7 terkibi bend, 1 muhammes ve 764 gazel bulunmaktadır. Divandaki kasidelerin çoğu Emir Süleyman için söylenmiştir. Bunlar da şairin bu şehzadeye olan samimi bağlılığını göstermektedir. Zarif ve usta bir söyleyişin hakim olduğu bu şiirlerde, şairin hayatına ait bilgilere ve devrin sosyal yaşantısına ait çizgilere rastlamak mümkündür.

Fahir İz- Günay Kut, "Ferahname", Büyük Türk Klasikleri.

Türk edebiyatındaki en hacimli divanlardan biri olan Ahmedi divanının yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde kayıtlı yedi nüshası bilinmektedir.

Yaşar Akdoğan, Ahmedî Divanı, Tenkitli Metin ve Dil Hususiyetleri

Yaşar Akdoğan da Divan'ın altı nüshasına ve çeşitli mecmualardaki şiirlere dayalı olarak tenkitli metnini ortaya çıkarmış, dil özellikleri üzerinde bir doktora tezi hazırlamıştır.

İki ciltten oluşan bu çalışmanın I. cildi gramer, sentaks ve sözlükten, II. cildi tenkitli metinden oluşmaktadır.

Yaşar Akdoğan, Ahmedî Divanından Seçmeler

Divanın tamamı henüz yayımlanmış değildir. Ancak Yaşar Akdoğan, Divan'dan seçtiği bir kısım şiirleri günümüz diline çevirileriyle birlikte yayımlanmıştır.

İskendername

İskendername Büyük İskender'in Doğu edebiyatlarında efsaneleşmiş hayatına, idealine, aşklarına, fetihlerine ait çeşitli rivayetlerden, destanlardan derlenmiş bilgilerle din,

¹⁰ Fahir İz ve Günay Kut, "Ferahname", **Büyük Türk Klasikleri**, İstanbul 1884, s. 321-322.

tasavvuf ahlak, felsefe astronomi, tıp vb. konularının da ele alındığı didaktik özellikler de taşıyan manzum bir eserdir.

İskendername konusu Türk edebiyatından önce İran edebiyatında ele alınmış, Firdevs, Nizami ve Emir Hüsrev-i Dihlev konuyu manzum olarak işlemişlerdir. Ancak onu tek bir eser olarak değerlendiren ilk şair Nizami'dir. Sonradan yazılan İskendername'lerin çoğu bu eserden etkilenmişlerdir.

Türk edebiyatında yazılan ilk manzum İskender hikayesi Ahmedî'nin İskendername'sidir. Ahmedî konuyu İran edebiyatından almış fakat onu bir tercüme halinde bırakmamıştır. Bu eserde birçok sosyal ve ahlaki düşünceyi işleyip Kur'an, hadis, hendese, heyet, tıp, tarih vb. konularına ait çeşitli bilgileri de yerleştirmek suretiyle esere fikri, ahlaki ve öğretici bir nitelik de kazandırmıştır. Bunlardan başka ona bir "Mevlid", bir de "Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osmân" adını taşıyan Osmanlı tarihi bölümü eklemiştir.

Aruzun "failatün failatün failün" kalıbıyla meydana getirilen eser 8754 beyitten oluşmaktadır. Kitabın sonunda 792 yılında tamamlandığı bildiriliyorsa da, mevcut nüshaların beyit sayısı bakımından büyük farklılıklar göstermesi, müellifin bu tarihten sonra da esere bir takım ekleme ve düzeltmeler yaptığını göstermektedir.

İskendername'nin ne zaman yazıldığı ve kime sunulduğu konusunda farklı görüş ve değerlendirmeler vardır.¹¹ Bu değerlendirme ve yorumlardan Ahmedî'nin İskendername'yi Germiyanolu Süleyman Şah'ın ölümünden sonra yazmaya başladığı, Yıldırım Bayezid'e sunmak isteyip sunmadığı, bir takım ilaveler yaptıktan sonra Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'a sunduğu anlaşılmaktadır.

İskendername yazıldığı yıldan itibaren büyük bir rağbet görmüş, hemen hemen bütün eski kaynaklarda adından bahsedilmiş, yalnız Anadolu sahasında değil İran ve Türkistan'da da okunmuş değerli bir eserdir. Mesnevinin yurt içi yurt dışı kütüphanelerinde 75'ten fazla nüshası tespit edilmiştir.

İsmail Ünver, Ahmedî, İskendernâme, İnceleme, Tıpkıbasım.

İstanbul Üniversitesindeki nüshayı bir incelemeyle birlikte tıpkıbasım halinde yayınlamıştır.

Yaşar Akdoğan, İskendername'den Seçmeler

Eserin bazı kısımlarını günümüz Türkçesine aktararak İskendername'den Seçmeler adıyla yayınlamıştır.

Necip Asım, Osmanlı Tarih nüvisleri ve Müverrihleri

İskendername içinde yer alan Osmanlı tarihi kısmının yayınıdır.

Nihat Sami Banarlı, On Dördüncü Asır Anadolu Şairlerinden Ahmedî'nin Osmanlı Tarihi: Dâsitân-Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman ve Cemşid ve Hurşid Mesnevisi.

İskendername içinde yer alan Osmanlı Tarihi kısmının yayınıdır.

¹¹ İsmail Ünver, **Ahmedî, İskendernâme, İnceleme, Tıpkıbasım**, Ankara 1983, s. 15-16.

İsmail Ünver, Ahmedî'nin İskendername'sindeki Mevlid Bölümü

İskendername'nin "Mevlid" bölümünü içermektedir.¹²

Yaşar Akdoğan, Mir'ac, Mir'acname ve Ahmedî'nin Bilinmeyen Mi'racnamesi, Osmanlı Araştırmaları

Son zamanlarda İskendernamenin Süleymaniye Kütüphanesindeki nüshalarından birinde Ahmedî'nin 497 beyitlik bir mi'racnamesinin bulunduğu tesbit edilip Yaşar Akdoğan tarafından ilim alemine tanıtılmıştır.

Cemşid ü Hurşid

İran şairi Selman-ı Sâvecî'nin aynı adlı eserinden tercüme yoluyla meydana getirilmiş 5000 beyitten oluşan ve aruzun "mefâîlün mefâîlün feülün" kalıbıyla kaleme alınmış bir mesnevidir. Eser 1403 yılında Emir Süleyman'ın isteği üzerine yazılmış ve ona sunulmuştur. Ancak Ahmedî Emir Süleyman'ın 1410'da ölümünden sonra kitabın baş kısmında yaptığı bazı değişikliklerle onu I. Mehmed'e de sunmuş veya sunmak üzere hazırlamıştır.¹³

Ahmedî, Cemşid ü Hurşid'in konusunu Selman-ı Sâvecî'den almıştır. Çin hükümdarının oğlu Cemşid ile Rum kayserinin kızı Hurşid arasındaki aşkı anlatır. Eser sadece bir çeviri değildir. Yapılan ilavelerle esere telif niteliği kazandırmıştır. Değişik kaynaklardan yararlanarak eseri yeniden ele almış, yeni şiirlerle süslemiş ve 2700 beyitten ibaret olan Selman-ı Sâvecî'nin eserini 5000 beyte çıkararak iki misli bir hacme ulaştırmıştır.

Eser Nihat Sami Banarlı tarafından bulunmuş ve ilim alemine tanıtılmıştır.

Ahmedî'den sonra Sultan Cem, XV. yüzyıl şairlerinden Abdi ve Ayşe Hubbâ Hatun adlı iki şair de birer Cemşid ü Hurşid kaleme almışlardır.

Adnan İnce, Sultan Cem, Cemşid ü Hurşid

Cem Sultan'ın eseri üzerinde Adnan İnce bir doktora çalışması yapmıştır.

Nihat Sami Banarlı, Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman ve Cemşid ü Hurşid Mesnevisi

Kaynaklarda Sehî'de ve Âli'de adı geçen eser, Nihat Sami Banarlı tarafından bulunmuş ve ilim alemine tanıtılmıştır.

Mehmet Akalın, Ahmedî Cemşid ü Hurşid

Eserin bilinen tek nüshası üzerine Mehmet Akalın bir doktora çalışması yaparak yazmanın gramer özelliklerini incelemiş, daha sonra da metin kısmını yayımlamıştır.

Tervîhü'l-Ervâh

Ahmedî'nin tıpla ilgili olarak, Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'ın emriyle kaleme aldığı bir mesnevidir. Aruzun "mefâîlün mefâîlün feülün" kalıbıyla yazılan eser 10100 beyitten oluşmaktadır. Mesnevinin hangi tarihte yazıldığı bilinmemekle birlikte, Emir Süleyman'ın Bursa'da bulunduğu 1403-1410 yılları arasında yazıldığı tahmin edilmektedir.

Tervîhü'l-Ervâh, Emir Süleyman'ın ölümünden sonra yapılan bir kısım eklemelerle Çelebi Sultan Mehmed'e de sunulmuştur.¹⁴ Kitabı inceleyenler zevk ve sefaya ait meselelerin

¹²İsmail Ünver, "Ahmedî'nin İskendername'sindeki Mevlid Bölümü", **TDAY-Belleten**, 1977, s. 355-411.

¹³Nihat Sami Banarlı, **Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman ve Cemşid ü Hurşid Mesnevisi**, İstanbul 1939, s. 141.

¹⁴ Bedi Şehsüvaroğlu, **Şair ve Hekim Ahmedî**, İstanbul 1954, s. 35.

tıbbi bilgilerle karıştırılarak Emir Süleyman'ı eğlendirmek amacıyla kaleme alındığını ifade etmektedirler. Ancak eser iyice incelendiğinde, ilmi bir amaçla yazılmış didaktik bir eser olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynaklardan bazılarında Ahmedî'nin tıpla ilgili değerli bir kitap yazdığı geçmekle beraber kitabın adından bahsedilmemektedir. Ancak Bursalı Mehmet Tahir eserin adını yanlış olarak Tefrîhu'l-ervâh diye kaydeder.

Sadettin Nüzhet Ergun da bunlara dayanarak eseri "Kanun ve Şifa Tercümesi" diye nitelendirir.¹⁵ Uzunçarşılı da kitabın adını yanlış olarak Kitbü'r-revâiyih şeklinde kaydetmiştir.¹⁶

Tervihü'l-ervah 4000 beyitlik bir eser zannedilirken bu incelemelerden sonra bin beyitten fazla olduğu müellifinin "Adedle on bin hem yüz dahidür" ifadesiyle de kanıtlanmıştır. Yazmanın iki nüshası mevcuttur.

Adnan Adıvar, Osmanlı Türklerinde İlim

Adnan Adıvar eserin tıp bakımından önemine temas etmiş.¹⁷

Bedi Şehsüvaroğlu, Şair ve Hekim Ahmedî

Bedi Şehsüvaroğlu, Tervihü'l-ervâhda tıbbın çeşitli meselelerinin ele alındığını ifade ederek eserle ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur: Kısa bir önsözden sonra teker teker hastalıkların tedavisinden de bahsedilmektedir. Ayrıca kitapta didaktik bir metot da takip edilmiştir. Eski eserlerde olan geleneğe göre, besmele, hamdele, salveleden sonra na't-ı resûl ve meth-i sultan ile söze başlayan Ahmedî, ilk cildde anatomi, patoloji gibi hazırlayıcı tıbbi bilgiler verdikten sonra, hijyen ve farmakolojiye ait tatbik bilgiler veriyor. İkinci ciltte ise teker teker her hastalığın nedeni ve tedavisinden bahsediyor ve sonunda sözlerine eserinin özelliklerini anlatarak son vermiştir

Müellifin şairlik yönünün ağır basmasından dolayı tıbbi yönü üzerinde pek durulmamıştır. İlk defa Bedi Şehsüvaroğlu şairin bu yönünden bahsetmiştir. Tervihü'l-ervâh'ın tıbbi açıdan değerlendirmesini yapan araştırmacı eserin konular fihristini de hazırlamıştır.¹⁸

Bedâyi'u's-Sihr Fî Sanâyi'i's-Şi'r

Edebi sanatlarla ilgili olan bu eseri Ahmed, Reşîdüdin-i Vatvat'ın Hadâyıku's-sihr adlı eserinin Farsça örneklerini artırarak ve kitabı biraz değiştirerek oluşturmuştur. Eserin tek nüshası bilinmektedir. Aynı mecmua içerisinde Ahmedî'nin Mirkâtü'l- edeb adlı manzum sözlüğü ile Mîzânü'l-edeb ve Mi'yârü'l-edeb adlı Arapça sarf ve nahve ait risaleleri de yer almaktadır.¹⁹

Nihat Çetin, Ahmedî'nin Mirkâtü'l-edeb'i Hakkında

Eski kaynaklarda varlığından söz edilmeyen eseri, ilim alemine ilk kez Nihat Çetin tanıtmıştır.

¹⁵ Sadettin Nüzhet Ergun, **Türk Şairleri**, C.I, İstanbul 1936, s. 374 -375.

¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Kütahya Şehri**, İstanbul 1932, s. 216.

¹⁷ Adnan Adıvar, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul 1970, s. 21.

¹⁸ Bedi Şehsüvaroğlu, **age**, s. 35

¹⁹ Mustafa Özkan, **age**, s. 194.

Mirkâtü'l-Edeb

Aydinoğlu İsa Bey'in oğlu Hamza Bey için yazılmış Arapça-Farsça manzum bir sözlüktür. Eserden ilk önce Ukûdü'n-nasîha adlı manzum kitabında İbn Arabşah bahsetmekte, Katib Çelebi de eserin manzum bir sözlük olduğunu kaydetmektedir.

Nihat Çetin, Ahmedî'nin Bilinmeyen Birkaç Eseri

Son zamanlara kadar ele geçmeyen bu eseri ilk defa Nihat Çetin bulmuş ve ilim alemine tanıtmıştır. Eserin müellifi ile ilgili belirsizlik olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Konya kütüphanelerinde bir inceleme yapan Ahmet Ateş de bu nüshanın müellifi hakkındaki belirsizlikle ilgili olarak Nihat Çetin'in görüşlerine katılmıştır.²⁰

Ali Alparslan, Ahmedî'nin Bilinmeyen Birkaç Eseri

Nihat Çetin'in eseri ilim alemine tanıttısından sonra, Ali Alparslan da Mirkâtü'l-edebe'in Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kitaplığı'nda bulunan yeni bir nüshasını tanıtmış ve mecmuadaki kayda göre eserin adının Farsça izafetle "Mirkât-ı Edeb" şeklinde olması gerektiğini belirtmiştir.

Nihat Çetin, Ahmedî'nin Mirkâtü'l-edebe'i Hakkında

Nihat Çetin, eserin bir kaç nüshasını daha tespit ederek bunları ayrı ayrı tanıtmıştır.

Mîzânü'l-Edeb, Mi'yârü'l-Edeb

Her iki eserin de Aydinoğlu İsa Bey'in oğlu Hamza Bey için hazırlanmış birer ders kitabı olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan Mizânü'l-edebe Arapça'nın şekil bilgisi, Mi'yârü'l-edebe ise Arapça'nın cümle bilgisini içerir. İki eser de Farsça olarak kaside tarzında kaleme alınmış olup Çetin'in tanıttığı mecmua içerisinde yer almaktadır.

Diğer Eserleri

Bu eserlerin dışında Ahmedî'nin Dâsîtân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman, Mevlid ve Mi'racname adlı manzumeleri ayrı birer eser olmayıp İskendernâme içerisinde birer bölümdür. Bunlardan Dâsîtân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman Nihat Sami Banarlı, Mevlid, İsmail Ünver, Mi'racname ise Yaşar Akdoğan tarafından yayımlanmıştır.

Ahmed-i Dai

Manzum Eserleri

Türkçe Divan

Burdur Halkevi Kitaplığı'nda bulunan Dâi külliyyatı içinde yer almaktadır. Külliyyat ilk defa Ahmet Ateş tarafından tespit edilmiştir.

İsmail Hikmet Ertaylan, Türk Edebiyatı Örnekleri

Karışık durumda olan külliyyat daha sonra İsmail Hikmet Ertaylan tarafından sıraya konularak Dâi'nin hayatı ve eserleri hakkında geniş bir incelemeyle birlikte tıpkıbasım halinde yayımlanmıştır. Külliyyat içinde yer alan Divan'da ikisi Çelebi Mehmed Hakkında olmak üzere beş kaside ve 199 gazel bulunmaktadır. Dâi'nin Câmîu'n-nezâir ve Mecmûatü'n-nezâir gibi nazire mecmualarında başka şiirlerine de rastlanması divanının eksik olduğunu akla getirmektedir.

Divanı tıpkıbasım halinde yayımlayan İ. H. Ertaylan, bu divanda yer alan şiirlerin şairin Osmanlılar'a bağlı olduktan sonra yazdığı şiirler olup Germiyan'da yazdığı şiirleri içine

²⁰ Nihat Çetin, "Ahmedî'nin Bilinmeyen Birkaç Eseri", *Tarih Dergisi*, II/3-4, 1952, s. 105.

almadığını, çok iyi bir şair olan Dâi'nin Germiyan'dayken de ayrıca bir divan tertip etmiş olabileceğini ileri sürmektedir. Nitekim son zamanlarda Dâi Divanının Mısır Milli Kütüphanesi'nde ikinci ve tam bir nüshası bulunmuştur. Ne var ki bu nüshada da şairin Germiyan beyleri için yazılmış her hangi bir şiirine rastlanmamıştır.

Mehmet Özmen, Ahmed-i Dâi Divanı

Dâi Divan'ı üzerinde Mehmet Özmen, Selçuk Üniversitesi'nde bir doktora çalışması yapmıştır.

Farsça Divan

Çelebi Mehmed'in tahta çıkması nedeniyle yazılmıştır. Dâi'nin kendi el yazısı ile hazırlayıp Hayrettin Hacı Halil Bey'e sunduğu eserin tek nüshası bilinmektedir. Bu nüshadan Ali Nihat Tarlan tarafından istinsah edilmiş yeni bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Tulga Ocak, Ahvâl ve Âsâr ve Tahlîl Eş'âr-ı Dîvân-ı Fârisî-yi Ahmed-i Dâî

Eser üzerine Tulga Ocak bir doktora çalışması yapmıştır.

Çengnâme

Emir Süleyman adına kaleme alınan eser, aruzun “mefailün mefailün feülün” kalıbı ile yazılmış 1446 beyitten ve 24 bölümden oluşmaktadır. Emir Süleyman'ın eğlence meclislerinden alınan ilhamla yazdığı anlaşılan eserin, Dâi'nin en orijinal ve kuvvetli eseri olduğu söylenebilir. Çeng adı verilen Türklere mahsus bir musiki aletinin yapısını alegorik biçimde ele alıp yer yer tasavvufî motifler ve remizlerle anlatan eser, romantik bir karakter taşımakla birlikte ibret verici yönleriyle didaktik bir görünüm de göstermektedir.

Çengnâme'de çengin yapılışı ve onu meydana getiren ipek kıl, servi ağacı, ahu derisi, at kuyruğu ile yapılan konuşmalar, onların kökenleri ve mahiyetleri ile çeng haline gelinceye kadar başlarından geçenler anlatılır. Hikaye tatlı dilli insanlarla dolu cenneti andıran bir mekanda geçer. Meclis bir aşk ve safa meclisidir. Çeng ve onu meydana getiren dört unsurun hepsi uzaktan gelmiş, öz mekanlarından ayrılmış ve gurbet acısıyla yanmaktadır. Bu konuşmaların ve dört unsurun maceralarının kendi ağızlarından anlatımından sonra “visal”e ancak bu dördünün birleşmesiyle varılabileceği sonucuna ulaşılır.

Ahmed-i Dâi'nin musiki konusundaki derin bilgisini de gösteren ve görünüşte bir saz hikayesi olan Çengnâme ayrıca dini ve tasavvufî bir ruh da taşımaktadır. Çengname'nin ismi kaynakların bir kısmında “Cenknâme” şeklinde kaydedilerek, konusunun savaş olduğu zannedilmiştir. Ali ise onun Ferahnâme olduğunu kaydetmiştir. Bazı araştırmacılar ise Dâi'yi hem Çengnâme hem de Ferahnâme adında iki manzum eser yazmış gibi göstermektedirler.²¹

Bursalı Mehmet Tahir ise “Çengnâme makamında bir Ferahnâme” yazmıştır diyerek kaynaklarda farklı olarak verilen bilgileri birleştirmeye çalışmıştır. Sehi ve Latifi, eserin adını doğru olarak kaydetmişler ancak içeriği hakkında geniş bilgi vermemişlerdir. Eser elde olmadığı için onunla ilgili değerlendirmelerin hemen hepsi tahmini yorumlar olarak kalmış, bu da eserin gerçek kimliğiyle tanınmasına engel olmuştur. Nihayet eserin ele geçmesiyle hakkındaki şüpheler ortadan kalkmış ve onun savaşla ilgili olmayıp çeng adı verilen musiki

²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age*, s. 213.

aletinin yapılışını anlatan bir eser olduğu anlaşılmıştır.²² Çengnâme'nin Burdur, İzzet Koyunoğlu ve Sivas'ta Ziya Karal'da olmak üzere üç nüshası bilinmektedir.

Gönül Alpay, Ahmed-i Dâî Hayatı ve Eserleri

Çengnâme'nin İzzet Kütüphanesi Koyunoğlu nüshasını İngilizce bir giriş ve indeksle birlikte Gönül Alpay tıpkıbasım halinde yayımlamıştır.

İsmail Hikmet Ertaylan, Ahmedî Dâî Hayâtı ve Eserleri, Faksimile

Çengname'nin Burdur nüshasını İsmail Hikmet Ertaylan faksimile ettirdikten sonra, İngilizce bir giriş ve indeksle birlikte tıpkıbasım halinde yayımlamıştır.

Ukûdü'l-Cevâhir

II. Murad'ın şehzadeliği sırasında yazılmış 650 beyitlik Arapça'dan Farsçaya manzum bir sözlüktür. 51 kıta olarak düzenlenen eserde Türkçe'de kullanılan aruz kalıpları üzerinde de durulmuş ve her kalıbın bölümleri kıta sonlarında gösterilmiştir. Ukûdü'l-cevâhir, Reşidüddin Vatvat'ın Nuküdü'z-zevâhir ve Cühdü'l-cevâhir adlı Arapçadan Farsçaya tercüme ettiği eserin kısa bir çevirisidir. Eserin biri Raif Yelkenci'de olmak üzere 5 nüshası bilinmektedir. Bazı nüshalarında satır aralarında kelimelerin Türkçe karşılıkları da mevcuttur.

Vasiyyet-İ Nûşirevân

Aruzun “mefâilün mefâilün feülün” kalıbıyla yazılmış 115 beyitten oluşan didaktik bir mesnevidir. Adaletiyle tanınmış bir hükümdar olan Enûşirvan'ın oğlu Hürmüze verdiği öğütleri ihtiva eden bu eser terbiye ve telkin maksadı ile pendname türünde kaleme alınmıştır. Eserin amacı nasihat vermek olduğundan atasözlerinden, halk deyimlerinden bolca yararlandığı gibi, pek çok ayet-i kerime ve hadis-i şerife de telmihte bulunulmuştur.

İsmail Hakkı Ertaylan, Ahmed-i Dâî, Faksimile

Kaynaklarda adı geçmeyen manzume, Burdur Halkevi Kitaplığı'ndaki külliyat içerisinde yer almaktadır. İ. H. Ertaylan tarafından tıpkıbasım halinde yayımlanmıştır.

Câmasbnâme Tercümesi

Nasîr-i Tûsî'nin aynı adlı eserinin Türkçe'ye tercümesidir. Ahmed-i Dâî'nin bu eseri Timur olayları nedeniyle tercüme ettiği anlaşılmaktadır.

Eksik bir nüshası da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kütüphanesi'nde bulunan bir yazma içinde bulunmaktadır. Türkçe'de manzum ve mensur başka Camasbnâmeler de vardır.

İsmail Hakkı Ertaylan, Ahmed-i Dâî

Raif Yelkenci yazmaları arasında yer alan Sirâcü'l-kulûb ve Miftâhu'l-cenne içinde bulunan iki nüsha birleştirilerek Ertaylan tarafından tıpkıbasım halinde yayımlanmıştır.

Mensur Eserleri

Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys es-Semerkindî

Timurtaş Paşaoğlu Umur Bey'in teşvikiyle Emir Süleyman adına kaleme alınan bu eser, Anadolu sahasında Türkçe'ye tercüme edilen ilk Kur'an tefsiri olarak kabul edilmektedir. Dâî, tercümeyi meydana getirirken herkesin okuyup anlayabileceği bir dil kullanmıştır. Ayrıca eseri doğrudan doğruya bir çeviri olarak bırakmamış, başka kaynaklardan da yararlanarak adeta Türkçe yeni bir tefsir meydana getirmiştir. Esere ilave ettiği 235 beyitlik manzum

²² Mustafa Özkan, *age*, s. 206.

mukaddime kısmı ise tamamen telif olup ayrı bir eser niteliği taşımaktadır. Fakat bu manzum mukaddime kısmı bütün nüshalarda mevcut değildir. Ses, şekil ve kelime kadrosu yönünden Eski Anadolu Türkçesi'nin örnek metinleri arasında yer alan tercümenin pek çok nüshası bulunmaktadır.

Tercüme-i Eşkâl-i Nasir-i Tûsî

Nasîr-i Tûsî'nin Farsça Sî Fasl adlı mensur eserinden tercüme edilmiş 30 bölümlük riyaziye, ilm-i nücüm ve takvim türünden bir eserdir. Bir kaç nüshası mevcuttur. İsmail Hikmet Ertaylan, Halil Edhem Beyin kitapları arasında da bir nüshanın bulunduğunu bildirmektedir.

Ta'birnâme Tercümesi

Germiyanoğlu II. Yâkub Bey adına yazılmış bir rüya yorumu kitabıdır. Ebû Bekir b. Abdullah el-Vâsîti'nin Arapça eserinin Farsçaya yapılan tercümesinden Türkçeye çevrilmiştir. İki nüshası bilinmektedir.

Tezkiretü'l-evliyâ

Karaca Beyin istek ve teşvikiyle II. Murad adına Attar'dan Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir. Bu yolda Dâî'den önce de sonra da tercüme veya telif bazı eserler meydana getirilmiştir. Ancak Dâî'nin Tezkiretü'l-evliyâ'sı Osmanlı sahasında meydana getirilen Tezkiretü'l-evliyâ'ların ilki olarak kabul edilmektedir.

Teressül

Edebiyatımızda usûl-i inşâ ve mektuplaşma türünün ilk örneklerinden biridir. O zamanki resmi yazışmaların kurallarını, usul ve adabını, resmi ve özel yazışmalarda kullanılan başlık, ünvan, üslûp ve ifade tarzını örnekleriyle göstermek için yazılmıştır. Eser iki kısımdan oluşmaktadır: Kurallar kısmı, örnekler kısmı. O zamanki nesir edebiyatımızın resmi ve özel örneklerini ihtiva eden eser, kendi türünde yazılmış ilk örnek olarak kabul edilmektedir. Sehi Tezkire'sinde eser hakkında verilen bilgiye bakılacak olursa Teressül'ün uzun süre okullarda usûl-i inşâ kitabı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Eserin tek nüshası bilinmektedir.

Miftâhu'l-cenne

Kimliği hakkında yeterli bilgi bulunmayan Lülü Paşa adında biri için Arapça'dan tercüme edilmiştir. Cennete girmek için gidilmesi gereken yolları ve şer'i esasları öğreten eser, sekiz cennete benzetilerek sekiz meclis üzerine düzenlenmiştir. Birinci mecliste namazın fazileti; ikinci mecliste tövbe etmenin fazileti; üçüncü mecliste kaza ve kader; dördüncü mecliste receb ayı; beşinci mecliste şaban ayı; altıncı mecliste ramazan ayı; yedinci mecliste kadir gecesinin fazileti; sekizinci mecliste ise sadaka-i fitır ve bayram namazı konu edilmektedir. Eserin pek çok nüshası vardır.

Tıbb-ı Nebvt Tercümesi

Ebû Nuaym Hâfız-ı İsfahânî'nin Kitâbü's-şifâ fi ehâdîsi'l-Mustafâ adlı eserinin Ahmed b. Yûsuf et-Tifâşî tarafından meydana getirilen muhtasarının, Timurtaş Paşaoğlu Umur Bey'in isteği üzerine Türkçe'ye yapılan tercümesidir.

Peygamberimiz'in hadislerine dayanan eser başlıca iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım sağlıkla ilgili olup iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm yiyecek ve

içeceklerin özelliklerini, yemişlerin fayda ve zararlarını bildirir. İkinci bölüm ise hijyenle ilgili olup otların fayda ve zararlarını; hava ve suyun iyi ve kötüsünün niteliklerini bildirir.

İkinci kısım ise doğrudan doğruya tıpla ilgili olan kısımdır ki, bu da iki bölümden ibarettir. Birinci bölümde hastalıkların sebep ve belirtileri, ikinci bölümde de tedavi usulleri üzerinde durulmaktadır. Eserin bir kaç nüshası bilinmektedir.

Vesîletü'l-mülûk li-ehli's-sülûk

Ayetü'l-kürsi tefsiri olan eserin kime sunulduğu belli değildir. Eserde ayrıca şerh-i esmâ-i hüsnâ da bulunmaktadır. Bilinen tek yazması İzzet Koyunoğlu Kütiiphanesi'ndedir.

Sonuç

13. yüzyılla 15. yüzyıl arasındaki süreci kapsayan dönemde Oğuz Türkleri Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan ve kendi lehçelerine dayanan bir yazı dili kurmuşlardır. Birçok değerli eser yazılmıştır. Bu eserlerden birçoğu üzerine de bilimsel yayınlar yapılmıştır. Aşık Paşa, Gülşehri, Hoca Mesud, Kadı Burhanettin, Şeyhoğlu, Devletoğlu Yusuf, Kemaloğlu İsmail, Ahmedî, Ahmedî Dâî gibi dönemin önemli şairlerinin eserleri tanıtılarak özellikle bu eserler üzerine yapılan çalışmalar verilerek, Eski Anadolu Türkçesi üzerine yapılan çalışmalar belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul 1970.
- AKALIN, Mehmet, **Ahmedi, Cemşid ü Hurşid**, Ankara 1975.
- AKDOĞAN, Yaşar, **Ahmedî Divanı, Tenkitli Metin ve Dil Hususiyetleri**, İstanbul 1979.
- AKDOĞAN, Yaşar, **Ahmedî Divanından Seçmeler**, Ankara 1988.
- AKDOĞAN, Yaşar, **İskendername'den Seçmeler**, Ankara 1988.
- ALPASLAN, Ali, "Ahmedî'nin Bilinmeyen Birkaç Eseri, Mirkât-ı Edeb", **TDED**, X, 1960.
- ALPASLAN, Ali, **Kadı Burhanettin Divanı'ndan Seçmeler**, Ankara 1977.
- ALPAY, Gönül, **Ahmedî Dâî and His Çengnâme**, Cambridge 1975.
- ALTINZİNCİR, Hasan, "**Öndördüncü Yüzyıl Şairlerinden Aşık Paşa'nın Garib-nâme'si (İnceleme-Metin, 1-5. Bablar Arası)**", (Doktora tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana 1991.
- ASIM, Necip, **Osmanlı Tarihüvisleri ve Müverrihleri**, TOEM I, 1910.
- BANARLI, Nihat Sami, **Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âli Osman ve Cemşid ü Hurşid Mesnevisi**, İstanbul 1939.
- CUMHUR, Müjgan, **Gülşehri ve Mantıkuttayrı**, Ankara 1952.
- ÇETİN, Nihat, "Ahmedî'nin Bilinmeyen Birkaç Eseri", **Tarih Dergisi**, II/3-4, 1952.
- DİLÇİN, Cem, **Mesud Bin Ahmed, Süheyl ü Nev-bahar, İnceleme-Metin-Sözlük**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, AKM Yay., Ankara 1991.
- ERGİN, Muharrem, **Kadı Burhaneddin Divanı**, İstanbul 1980.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet, **Türk Şairleri**, C.I, İstanbul 1936.

- FREDFIELD, **Divan-ı Burhaneddin Gazel ve Rübaiyyatından Birkısım ve Tuyuğlar**, İstanbul 1922.
- GIBB, **A History of Ottoman Poetry**, London 1900.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, “Aşık Paşa’nın Şiirleri”, **Türkiyat Mecmuası**, C.V, İstanbul 1936.
- GÜLSEVİN, Gürer ve BOZ, Erdoğan, **Eski Anadolu Türkçesi**, Ankara 2004.
- İNCE, Adnan, **Sultan Cem, Cemşid ü Hurşid**, Erzurum 1981.
- Kâtib Çelebi, **Keşfu’z-zunûn**, MEB, İstanbul 1971.
- KAYMAZ, Zeki, **Aşık Paşa, Garipname, Dil Özellikleri, Kısmi Transkripsiyon, Söz Dizini**, Malatya 1989.
- Kilisli Muallim Rifat, **Ferhengnâme-i Sa’dî**, İstanbul 1340.
- KOCATÜRK, Sadettin, **Gülşehrî ve Felek-nâme**, Ankara 1982.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1970.
- KORKMAZ, Zeynep, **Kabusname ve Marzubanname Çevirileri Kimindir?**, **TDAY Belleten**, Ankara 1967.
- KORKMAZ, Zeynep, **Sadrud’din Şeyhoğlu, Marzubanname Tercümesi, İncelemesi-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım**, DTCF Yayınları , Ankara 1973.
- LEVEND, Agah Sırrı, “Aşık Paşa’nın Bilinmeyen İki Mesnevisi Fakrnâme ve Vaf-ı Hâl”, **TDAY-Belleten**, 1953.
- LEVEND, Agah Sırrı, “Aşık Paşa’nın Bilinmeyen İki Mesnevisi Daha Hikâye ve Kimya Risalesi”, **TDAY-Belleten**, 1954.
- LEVEND, Agah Sırrı, **Gülşehri, Mantıkuttayr, Tıpkıbasım**, Ankara 1957.
- ÖZBOSTANCI, Kenan, **Kemaloğlu Ferah-name, İnceleme- Metin-Tıpkıbasım**, İstanbul 1991.
- ŞARLI, Mahmut, “**Âşık Paşa, Garip-nâme (6, 7, 8. bablar), Transkribe Metin**” (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1990.
- ŞEHSÜVAROĞLU, Bedi, **Şair ve Hekim Ahmedî**, İstanbul 1954.
- TEZCAN, Semih, “Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlar”, **Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi**, Simurg Yayınları, 1994.
- TEZCAN, Semih, “Tanıtımlar, Marzubanname Tercümesi Üzerine”, **TDAY Belleten**, 1977.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Kütahya Şehri**, İstanbul 1932.
- ÜNVER, İsmail, “Ahmedî’nin İskendarnâme’sindeki Mevlid Bölümü”, **TDAY-Belleten**, 1977.
- ÜNVER, İsmail, **Ahmedî, İskendernâme, İnceleme, Tıpkıbasım**, Ankara 1983.
- YAVUZ, Kemal, **Garipnâme, 4. Cilt, Metin, Günümüz Türkçesine Aktarımı ve Tıpkıbasım**, TDK, İstanbul 2000.